

3. Певзнер Н Английское в английском искусстве / Н. Певзнер; [пер. с англ. О. Р. Демидовой, Л. Н. Житковой]. – СПб. : Азбука-классика, 2004. – 318 с.
4. Уайльд О. Полное собрание стихотворений и поэм. Пер. с англ. Предисловие, составление Витковского Е. В. – СПб. : Евразия, 2000. – 348 с.
5. Уайльд О. Собрание сочинений: в 3 т. / О. Уайльд. – М. : ТЕРРА, 2000. – Т. 3 : Стихотворения. Поэмы. Эссе. Лекции и эстетические миниатюры. Письма. – 592 с.
6. Элиаде М. Миф о вечном возвращении (архетипы и повторение) / М. Элиаде // Элиаде М. Избр. соч.: Миф о вечном возвращении; Образы и символы; Священное и мирское. – М. : Ладомир, 2000. – С. 23-127.
7. Эллман Р. Оскар Уайльд : Биография / Р. Эллман. – М. : Независимая газета, 2000. – 688 с.
8. Wilde, Oscar. The Decay of Lying / Oscar Wilde. – New York: Brentano, 1905 [1889]. – http://cogweb.ucla.edu/Abstracts/Wilde_1889.html.

Summary. The article explores O. Wilde's aesthetic theory based on the idea of cyclical development of artistic epochs and the role of English aestheticism as a new Renaissance in the cultural field of the world, as well as the realization of this idea in the early works of the poet.

Key words: aestheticism, artistic epoch, the «Golden Age», aesthetic, philosophical and aesthetic thought, the English Renaissance.

Отримано: 23.08.2012 р.

УДК 821.161.2'373.612.4:821.161.2.02

О.В. Книш

НАДМІРНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ТЕКСТУ

Розглянуто надмірність як джерело виразності, образності мови, розвитку експресивності та емотивності мовних засобів в українській постмодерністській прозі. Надмірність словесного вираження змісту реалізується в семантичному та структурному дублюванні елементів висловлення.

Ключові слова: плеоназм, надмірність, постмодерністська проза.

Постмодерністські тексти дедалі частіше стають об'єктом дослідження лінгвістів, адже зміна розуміння функції літератури, новаторське бачення творчості виявляється не лише на образному рівні тексту, але й на мовному. Пошук художніх засобів, нових стилістичних та композиційних прийомів найбільш характерний для творчості таких представників напрямку, як Ю. Андрухович, Ю. Іздрик, В. Винничук, В. Неборак, О. Ірванець, Т. Прохасько, О. Забужко, визначає естетичну систему постмодернізму.

Для постмодерністської прози характерною є тенденція до надуживання мовних засобів, що реалізується у повторах на рівні макроструктури (фабульні збіги) та мікроструктури тексту (семантичні повтори, гра слів, нагромадження синонімічних виразів). Проте на сьогодні в українському мовознавстві не існує розвідок, присвячених реалізації надмірності у постмодерністському художньому тексті, що й зумовлює **актуальність дослідження**.

Надмірність є суттєвою характеристикою будь-якого тексту природної мови, що стає механізмом гарантування адекватного сприймання інформації, надає комунікативному акту більшої надійності.

У науковій літературі поняття надмірності отримало різноманітні термінологічні найменування: надмірність/надлишковість, плеоназм, гіперхарактеризація, надспецифікація, семантичне дублювання. Надмірність у широкому розумінні вчені тлумачать як наявність двох і більше знаків для передавання одного й того ж граматичного чи семантичного змісту в системі мови чи реалізованому мовленні [5, 7].

Різні аспекти проблеми реалізації надмірності у мові стали предметом дослідження у вітчизняному мовознавстві. Зокрема, плеоназм як прояв дії закону мовної надмірності розглянула В.В. Коломійцева, надмірність у діалогічному мовленні вивчала Н.В. Шульжук. У російському мовознавстві до питання класифікації надмірних компонентів звертались Н.В. Глаголев, Ф.Т. Новгородова, Л.П. Єфімов, І.Н. Філіпова. Проблему повтора як явища надмірності засобів вираження в мові досліджували Ю.В. Трубнікова, Ю.М. Скребньов, Р.Н. Юсубова.

Сьогодні існує багато досліджень явища надмірності, розглянуто різні її види – лексична, синтагматична, парадигматична, граматична надмірність та ін. Також виділяють фонетичну, графічну, конвенціональну, синтаксичну та семантичну. Надмірною може бути будь-яка одиниця мови, тому розрізняють фонематичну, морфологічну та лексико-синтаксичну надмірність. Принцип надмірності мовних засобів має універсальний характер, знаходить своє вираження на всіх рівнях мовної системи. Засоби реалізації цього принципу на кожному з рівнів мають власну специфіку. Результат прояву дії закону мовної надмірності на різних рівнях спільний – перенасиченість тексту певною сумою елементів, що несуть одну й ту ж інформацію. Однак надмірні елементи не варто розглядати як непотрібні або зайві. У потоці мовлення надмірність допомагає виділити головне, концентрує увагу на власне інформації.

Розглядаючи надмірність окремого елемента певного висловлення, С.Л. Пізатулін визначає семантичну надмірність як невідповідність між означуваним та означальним під час текстотворення [4, 79]. Семантична надмірність виявляється у тому випадку, коли в поверхневій структурі є декілька елементів, що реалізують один і той самий елемент глибинної структури.

Найчастіше мова йде про надмірність засобів мовного вираження того чи того змісту в конкретному мовленнєвому утворенні, тексті. Наприклад, В.С. Роговий визначає мовну надмірність (гіперхарактеризацію) через можливість виведення з вербального, ситуативного, «психологічного» контексту: «...мова містить елементи, значення яких реципієнт мовлення може самостійно вивести з вербального контексту, з ситуативного контексту або попередньо відомих фактів, з психологічного контексту» [8, 112]. Вчений називає таку надмірність семантичною.

Для передавання тонких семантичних нюансів мовець не шкодуватиме мовних засобів. М.Д. Воейкова наголошує: що «...про стійкість семантичної надмірності свідчить явище плеоназму і тавтології, що стосуються вияву надмірності на лексичному рівні. Попри нормативні обмеження, мовець не відмовляється від тавтологічних сполучень» [5, 9].

Синтаксис постмодернізму, на думку Д. Фоккеми, характеризується перевагою паратаксисту над гіпотаксистом, що відповідає загальному уявленню постмодерністів про рівноможливість, рівнозначність, еквівалентність усіх стилістичних одиниць [10, 82].

Постмодерністи намагаються передусім занурити людину в стихію живого мовлення, відтворити процес формування думки, внутрішнє мовлення героя-оповідача, як от:

*Квітневий Хрещатик — мов крига скресає, і кличе
Пташиний базар голосів, і куряться кавові димки,
І вітром омиті обличчя
обличчя
обличчя
Заслонять од тебе твої ж таки власні думки*

(О.Забужко, Перед світом).

Розмовні конструкції стають ілюстрацією випадкового характеру зв'язку між різноманітними явищами, відсутності причинно-наслідкової зумовленості між ними: *Тієї ночі через нас перемілило повно всілякого люду, гуртяга цілодобово навстіж, тисячі всіляких гостей і теде, дискотеки на кожному поверсі, пиятики, флірти, конфетти, спідниці, сідниці, декольте, атмосфера наелектризована до краю, Бразилія, карнавал* (Ю. Андрухович, Таємниця). Таке нагромадження різноманітних елементів створює ефект мозаїчності тексту, його карнавалізації.

Правило нонселекції, тобто відмови від зумисного відбору лінгвістичних або інших елементів під час створення тексту, відбиває різноманітні способи створення ефекту умисного текстового хаосу, фрагментарного дискурсу, сприймання світу як розшматованого, відчуженого, позбавленого сенсу, закономірності та впорядкованості. Воно стає однією з найпомітніших ознак постмодерністської манери викладу: *Спочатку йому ввижались полчища білих мишей, що омивали й омивали його, подібно до хвиль, та це було надто просто, підозріло просто, і згодом йому цілком закономірно й логічно привидівся пухнастий білий кіт, такий нібито звичайний домашній кіт: він так нормально-правильно вписувався в інтер'єр, і так звичайно, по-домашньому виглядав в інтер'єрі, одне було тільки негаразд із тим котом – його було надто, надмірно багато, він заповнював собою дедалі більше простору, – і Хрущ відчував, як йому починає бракувати місця, як уже нікуди й податися, ніде й повернутися, як дедалі важче дихати, бо повітря теж робиться білим і пухнастим, і білими та пухнастими робляться його, Хрущеві, ніздрі, вуха, лапи та хвіст* (Іздрик, Острів Крк).

Постмодерністський ідеал нонселекції, на думку Д. Фоккеми, часто перетворюється у процесі породження тексту на застосування комбінаторних правил, що імітують математичні прийоми: дублікації, множення, перерахування, переривчастості та надмірності [10, 95]. Вони тісно пов'язані й однаковою мірою сприяють порушенню традиційної зв'язності викладу: *Я дивився з вікна і бачив унизу групу вертепних перебиранців: Пастушків, Ірода, Жида, Трьох Царів, Ангела. На той час міліція вже переважно не чіпала їх. Вони тупцювали на зупинці і*

подзвонювали своїми дзвіночками. Потім підійшов автобус, до біса забитий, але вони все одно полізли у задні двері – Пастушки, Ірод, Жид, Три Царі, Смерть. Ну так, і Смерть, а як же без неї? Смерть з косою в переповненому автобусі, уявляєш? (Ю. Андрухович, Таємниця). Перерахованих героїв можна об'єднати єдиним словосполученням – герої вертепу. Водночас, зберігаючи їх загальну кількість, автор замінює Ангела на Смерть у повторі, а далі у наступній парцельованій конструкції для актуалізації сенсу повідомлення: протиставлення смерті і життя.

І.П. Ільїн підсумовує, що прийом надмірності пропонує читачу або занадто велику кількість конекторів, що повинні привернути його увагу до надзв'язності тексту, або нав'язливу описовість, що перевантажує реципієнта непотрібною інформацією [6, 163]. В обох випадках створюється ефект інформаційного шуму, що перешкоджає цілісному сприйняттю тексту, наприклад: *І поки там, угорі, вилущувались, вигулькували сухі й мокрі, круглі й рапаті голоси, звідкись ізнизу, із-під самої основи підіймалися страшні, органічної потуги баси, від яких основа починала вібрувати, і все ревище, не маючи більше змоги триматися купи, згорталося сувоєм, ховаючи всередину громи, дзвони, шепотіння й крики, брязкіт, стогнання, човгання, шипіння й сопіння, тріск, клекіт, крєкіт, прокльони й хулу, плямкання, пердіння, вибухи й реготи, стуки й зітхання, клацання, сюркотання, шурхіт і писк (Іздрик, Острів Крк)*. Проте такі елементи стають інформативно надмірними, адже вносять унікальний вклад до сумарної інформації, що передається висловленням, а саме: семантичні ознаки, в основному негативні, що супроводжують життя людей.

Для постмодернізму характерною є значна увага до експресивних синтаксичних конструкцій, надмірне їх ускладнення. І.Р. Гальперін наголошує: «...цінність інформації, що міститься у висловленні, яке містить стилістичний прийом, тим вища, чим більше зусиль необхідно для тлумачення цього висловлення» [3, 19]. У художніх текстах, багатих на різноманітні стилістичні прийоми, цінність інформації не втрачається, попри її багаторазове повторення, тому що кожне нове повторення пов'язане з новим тлумаченням висловлення.

Мовна прагматика визначає надмірність як категорію на позначення форми і змісту емоційних видів комунікативної взаємодії, що полягає в позиційних, ситуаційних та інших повторах (варіантних/неваріантних, експліцитних/імпліцитних), котрі розширюють змістове (інформаційне, подієве) та вербальне поле комунікації [9, 138]. На нашу думку, таку надмірність варто називати прагматичною.

Позиційні емоційні повтори, логічно ідентична побудова допомагають зрозуміти основну ознаку прагматичної надмірності. Повтори емоційні не фігурують без повторів інформаційних. Г.М. Сучкова пов'язує цю закономірність із тим, що людина не здатна і на слух, і в тексті сприймати одночасно велику кількість інформації різного роду [9, 138]. Варіативні інформаційні повтори дозволяють «просіювати» різні за своєю важливістю повідомлення. Вони є своєрідними фільтрами людського сприймання смислових аспектів. Надмірні прагматичні форми можуть функціонувати як різноманітні особистісні, авторські, онтологічні уявлення про дійсність. На рівні людської взаємодії енергетичні та інформаційні аспекти процесу комунікації стають пріоритетними для реалізації. В природній комунікації повтори (інформаційні та емоційні) утворюють єдиний блок, хоча теоретично їх кваліфікують по-різному.

Інформаційна надмірність допомагає визначити якість повідомлень, міру їх значення. Надмірна прагматична форма з'являється, як правило, у зв'язку з наявністю емоційних (чуттєвих) аспектів і виявляється в інформаційно значимих повторах [9, 139].

Отже, надмірність є засобом оптимізації мовної діяльності та більш успішного досягнення цілей спілкування в ході реалізації комунікативної функції мови. Надмірність елементів тексту може бути зумовлена різними причинами: необхідністю забезпечити надійність зв'язку, точність та переконливість міркування, бажанням створити той чи той стилістичний ефект. Багатовимірність постмодерністських текстів унеможливує їх однозначне трактування, що вимагає від реципієнта активної співучасті в процесі реконструкції змісту. Суб'єкт, що сприймає текст, вибудовує унікальний образ твору, формує неповторну рецептивну відповідь.

Перспективним напрямком наших подальших студій є більш глибоке та системне дослідження надмірності у сучасній постмодерністській прозі, оскільки вона, на нашу думку, є провідним чинником розвитку системи сучасної української мови.

Список використаних джерел

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики : Учеб. пособие для студентов ин-тов и фак. иностр. яз. / Михаил Яковлевич Блох. – М. : Высшая школа, 1986., – С. 34-37.
3. Гальперин И.Р. Информативность единиц языка / И.Р. Гальперин // Гальперин И.Р. Избранные труды. – М. : Высшая школа, 2005. – 255 с.

4. Гизатулин С.Л. Семантическая экономия и избыточность в речи / Сергей Леонидович Гизатулин // Филологические науки. – 2001. – № 2. – С. 78-93.
5. Избыточность в грамматическом строе языка / Отв. ред. М.Д. Воейкова. – СПб. : Наука, 2010. – 462 с.
6. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / Илья Ильин. – М.: Интрида, 1998. – 256 с.
7. Кацнельсон С.Д. Речемыслительные процессы / С.Д. Кацнельсон // Вопросы языкознания. – 1984. – № 4. – С. 3-12.
8. Роговой Б.С. Понятие гиперхарактеризации / Б.С. Роговой // Вопросы общего языкознания. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1965. – С. 112-117.
9. Сучкова Г.М. Прагматические аспекты речевого взаимодействия [Электронный ресурс] / Г.М. Сучкова. – Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/vch/137/022.pdf>.
10. Fokkema D.W. The semantic and syntactic organization of postmodernist texts // Approaching postmodernism / Ed. D.W.Fokkema, H.Berteus. Amsterdam; Philadelphia, 1986. – P. 81-98.

Linguistic redundancy a source of language emphasis, imagery, intensification of expressive and emotive linguistic means in Ukrainian Postmodern prose, is reviewed. Redundancy of verbal representation of content is realized in the semantic and structural elements of the expression.

Key words: pleonasm, redundancy, Postmodern prose.

Отримано: 26.07.2012 р.

УДК 82.09

С.И. Коршунова

РУССКАЯ КРИТИКА 70-Х ГОДОВ XIX ВЕКА О РЕАЛИЗМЕ: РЕФЛЕКСИЯ И ПРАКТИКА

У статті на багатому фактичному матеріалі розглядається питання про теоретичні пошуки відповідей на питання про шляхи та особливості розвитку російського реалізму в 70-ті роки XIX століття. Об'єктом дослідження стали російські науково-літературні журнали «Дело», «Вітчизняні записки» та інші. Автор приходить до висновку про наявність власних позицій у кожного журналу, які відповідали філософським, естетичним, суспільно-політичним поглядам його співробітників.

Ключові слова: реалізм, критика, журнал, «народний реалізм», Н.В. Шелгунов, М.Є. Салтиков-Шедрін, П.М. Ткачов

Русский реализм по влиянию на интеллектуальное состояние русского общества XIX века иногда сравнивают с просветительской философией, подготовившей культурный взрыв на европейском пространстве в XVIII столетии.

Теоретическое осмысление процесса становления реализма началось практически с его возникновения. Первыми о достоинствах нового письма стали рассуждать писатели, первенство среди которых принадлежит, бесспорно, А.С. Пушкину. Благодаря В.Г. Белинскому и его последователям обсуждение вопросов о путях развития реалистической литературы приобретает в России характер не только филологический, а, скорее, историко-культурологический.

Проблема изучения путей развития русского реализма в настоящее время не является настолько популярной, как некогда в 70-80 годы прошлого века. В советском литературоведении изучение русского реализма стало одним из приоритетных направлений теоретических исследований. В настоящее время уже не вызывает сомнения факт идеологической узости методологической базы исследований советского литературоведения. Сегодня горизонт возможности филологического познания значительно расширился, благодаря включению в исследовательский аппарат достижений ранее замалчиваемых отечественных учёных и освоению подвергавшихся официально ostracismу зарубежных теоретических литературоведческих концепций. Однако не стоит игнорировать и предыдущий опыт, богатый не только фактической базой, но и прогностическими идеями. Расширяя методологическую базу научных исследований современными философско-теоретическими наработками, мы сегодня говорим об ограниченности социологического подхода к изучению проблем искусства, однако, при этом отмечаем, что в историческом процессе борьбы за реализм он всегда играл ведущую роль.